

BÂBÂ FIGÂNÎ VE DÎVÂNÎ

Bâbâ Figânî and his Dîvân

Çetin KASKA*

Makale Geliş Tarihi: 24.04.2019

Makale Kabul Tarihi: 12.08.2019

Özet: Fars edebiyatında sebk-i Hindî üslubunun kurucusu sayılan şair Bâbâ Figânî döneminde Horasan'da Sultan Hüseyin Mîrzâ Bâýkarâ ve veziri Ali Şîr Nevâî, Azerbaycan'da Sultan Yâkub sayesinde şiir pazarı revaç kazanmıştır. Mollâ Câmî'nin şöhret bulması ve Bâbâ Figânî'nin meşhur olması yukarıda adı geçen sultanların edebiyatçıları himaye etmesi neticesinde olmuştur. Zor anlaşılan gazel, Figânî ile birlikte sade bir hal almıştır. Gazelleriyle meşhur olan Figânî'nin kasideleri de ilgi çekicidir. Figânî de Hâfız-i Şîrâzî gibi dönemin siyasi mevzularını gazellerinde ifade etmiştir. Tezkire yazarları, çok güzel şiirler yazdığı için Figânî'yi Hâfız-i Şîrâzî'ye benzetmiş ve ona Hâfız-i Kûçek lakabını vermiştir. Sürekli içki içen Figânî ömrünün sonlarında tövbe etmiştir. Örfî-i Şîrâzî, Şânî-i Teklû, Şâpûr-i Tahrânî, Şifâî-yi İsfahânî, Tâlib-i Âmulî ve Sâib-i Tebrîzî gibi şairler Figânî'nin şiirlerini taklit etmiştir. Bu makalede Figânî hakkında detaylı bilgiler verildikten sonra Dîvân'ı ele alınıp incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bâbâ Figânî, Dîvân, Hâfız-i Şîrâzî, Sebk-i Hindî.

Bâbâ Figânî and His Dîvân

Abstract: During the period of Bâbâ Figânî, who is the founder of Sebk-i Hindî in the Persian literature thanks to Sultan Hüseyin Mîrzâ Bâýkarâ and his vizier Ali Şîr Nevâî, and Sultan Yâkub in Azarbaijan, the poetry sector became wider and gained popularity. Mollâ Câmî and Bâbâ Figânî's gaining popularity happened as a result of the protection of the literary men by mentioned sultans. Gazels which so far had been difficult to understand became simple by virtue of Figânî. Figânî, who was well-known with his gazels, wrote very noteworthy kasides as well. Just like Hâfız, Figânî dealt with the political issues of his time in his gazels. Due to his writing very beautiful poetry, the tezkire writers compared him to Hâfız-i Şîrâzî and claeed him with the epithet "Hâfız-i Kûçek" (Small Hâfız). Figânî who was a habitual drinker quitted toward the end of his life and became repentant. Poets like Örfî-i Şîrâzî, Şânî-i Teklû, Şâpûr-i Tahrânî, Şifâî-yi İsfahânî, Tâlib-i Âmulî and Sâib-i Tebrîzî imitated the poems of Figânî. In this article, after giving detailed information about Figânî, his Dîvân was discussed and examined.

Key Words: Bâbâ Figânî, Dîvân, Hâfız-i Şîrâzî, Indian Style.

* Arş. Gör. Dr. İstanbul Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi/Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü,
cetinkaska@hotmail.com

1.Giriş

Hicri dokuzuncu yüzyıl sonu ile hicri onuncu yüzyıl başlarında gazel söyleyen Figânî, Fars edebiyatında üslup sahibi olan şairlerden biridir. Hint üslubunun oluşumu noktasında önemli bir role sahiptir. Kurucusu olduğu sebk-i Hindî üslubu Fars edebiyatında neredeyse iki yüzyıl çeşitli şekillerde etkisini hissettirmiştir. Günümüzde bulunan divanında 24 kaside, 3 terkîb-i bend, 1 tercî-i bend, 576 gazel, 9 kıta, 33 rubâî ve 48 tek beyit yer almaktadır. Divanında en çok yer kaplayan nazım türü gazellerdir, kendisi gazel alanında meşhurdur. Figânî'nin gazellerinde Hâfız'ın aşkı, Sa'dî'nin öğüdü, Nizâmî ve Firdevsî'nin hikmet ve düşüncesi hâkimdir. Divanında âşıkane, hikemî ve arifane şiirler yer almaktadır. Timurlular döneminin en ünlü şairlerinden olan Figânî edebiyat, hikmet, kelim, nucûm, tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere haizdir. Nitekim divanı telmih ve ince mazmunlarla doludur. Fars edebiyatında sade gazel söyleme tarzı Figânî ile başlamıştır, nitekim ondan önce hiçbir şair gazeli bu kadar sade söylememiştir. Timurlular döneminde şiir söyleyen Câmî, Kemâl-i Hocendî, Kâtîbî ve Şâh Kâsım gibi şairlerin şiirleri asla Figânî'ninki kadar açık ve belîğ değildir. İsmi Fars edebiyatının oluşum dönemi şairleri arasında geçen Figânî'nin gazelleri okuduğunda bütün manalar âşikâr olarak görünmektedir.¹

2.Bâbâ Figânî Kimdir ve Dîvân'ı Neler İçermektedir?

Figânî-i Şîrâzî hicri dokuzuncu yüzyılın sonu ile hicri onuncu yüzyılın başlarında gazel söyleyen şairlerdendir. Hiçbir tezkire yazarı ve tarihçi onun hayatının ilk dönemi, gençlik hayatı, doğum tarihi, baba ve üstatlarının adlarını dile getirmemiştir. H.925'te vefat ettiğinde altmış yaşını aşkın olduğuna göre h.860-865 yıllarında Şîrâz'da doğduğu düşünülmektedir.²

Ömrünün ilk yıllarında baba mesleği olan bıçakçılıkla uğraşmış ve "bıçakçı" anlamına gelen "sekâkî" mahlasını şairliğinin ilk dönemlerinde kullanmıştır, ancak günümüze ulaşan hiçbir şiirinde bu mahlas görünmemektedir. Divanındaki bütün şiirlerindeki mahlası Figânî'dir. Daha sonra neden "sekâkî" mahlasını bırakıp, Figânî mahlasını aldığı belli değildir.³ Figânî, Şîrâz'dayken günlerin çoğunu meyhane köşelerinde geçirmiş ve güzellerle günü gün etmiştir. Gençlik döneminde kendinden geçen, tembel, avare ve laubali bir rint olan Figânî hakkında Takiyyüddîn Evhadî şöyle bir olayı nakletmektedir: "Ramazanın ilk gecesi meyhanelerin kapısı bayram sabahı açılmak üzere kapatılırdı. Figânî ve ona refakat eden bir rint, bir but alıp, meyhanenin bir köşesine saklandı ve o but ile

¹ Zehra Mîhrâbî, *Mukâyese-i Sebk-i Çendîn Gazel-i Bâbâ Figânî ve Hâfız*, Dânişgâh-i Terbiyet-i Muallim, (Yüksek Lisans Tezi: 1391), s.2.13.

² Fethullâh Müctebâî, "Bâbâ Figânî" *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, (Tahran: Bünyâd-ı Dairetü'l-Maarif-i İslâmî, 1375), c.1, s.45.

³ Ali Muhammed Müezzîni ve Emîr Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî Ber Ceryânâ-yi Şîr-i 'Asr-i Safevî", *Neşriye-i 'İlmi Pejûheşî*, (Tahran: 1390), s.21.

beslenip, saf bade içti, bayram sabahına kadar birkaç tane fıçı boşalmıştı."⁴ Tezkire yazarları Figânî'nin çok şarap içtiğini, gittiği meyhanelerde alay konusu olduğunu belirtmiştir. Nitekim Figânî de şiirlerinde meyhane köşelerinde yaşam sürdüğünü dile getirmiştir:

از گوشه های میکده جوم صفای   کاجا هزار آینه در گل نماده انده

Binlerce aynanın çamura atıldığı meyhane köşelerinde vakit safasını ararım.

Figânî ömrünün ortalarında yani yaklaşık otuz yaşındayken Şîrâz'dan Fars şiir ve edebiyatının en büyük merkezi olan Herât'ta gitmiştir. Molla Câmi, Ehlî-i Tûrşîzî, Hâtîfî, Benâî ve Hilâlî gibi kimseler ile o dönemin başka birçok edip ve şairi Sultan Hüseyin Mirzâ Bâycarâ sarayında, ilmi seven ve sanatı destekleyen Emîr Alî Şîr Nevâî gibi vezirlerin etrafında toplanmıştır. Molla Câmi'nin sohbet meclislerine katılan Figânî'nin Herat'ta talihi yaver gitmemiş ve Horasan şairleri kendisini beğenmemiştir. Horasan şairleri Figânî'nin şiir üslup ve tarzını, kendi şiirlerine muhalif olduğunu müşahede etiklerinden şiirlerine ilgi göstermemiş ve şiirleri mükerrer olmadığından onlara çok acayip görünmüştür. Figânî'nin yerme dili manasız bilindiğinden bir süre zevkten yoksun şiirlere "Figâniyâne" adı verilmiştir. Timurlular döneminde bu şiir üslubunu ve tarzını anlayabilecek hiç kimse olmadığından bu tabire şaşırılmamak lazım, çünkü o dönemde herkes daha önceki şairlerin şiirlerini taklit ederek şiirler yazmıştır. Kaynaklara göre Timurlular döneminde uzun bir süre kusurlu, sorunlu ve sanatlı olmayan şiirler yazanlara "Figâniyâne" adı verilmiştir.⁶

Figânî, Herât'tan sonra Azerbaycan'a gidip, Tebrîz'de edipleri seven Uzun Hasan'ın oğlu Akkoyunlu Sultan Yâkub'un hizmetine şairler vasıtasıyla girmiş, onun iltifat ve muhabbetine nail olmuştur. Sultan Yâkub şiir ve şairleri desteklemiş ve şairler de kendisine övgü şiirleri yazmıştır. Birçok yerden şair, yazar ve ilim erbabı kimseler onun sarayına girmek için Tebrîz'e gelmiştir. Sarayında İdrîs b. Hüsameddîn, Bâbâ Nesîbî, Şehîdî-i Kumî, Dervîş Dehekî, Benâî-i Herevî, Hayrânî-i Kumî, Mutî'i-i Belhî, Humâyûn-i İsferyâyî, Ensârî-i Kumî, Ehlî-i Şîrâzî, Emîr Mekbûl ve Dîvâne-i Nekâşî gibi şairler bulunmuştur.⁷

Figânî, Sultan Yâkub'un sohbetine katılmış ve onun yanında terakki etmiştir. Sonra yavaş yavaş insanların nazarını celp etmiş ve itibar kazanmıştır. Sultan Yâkub kendisine "Bâbâ-yı şuarâ" lakabını vermiştir. Bu sarayda da şair içki içip eğlenceye dalmıştır. Sultan Yâkub döneminde Figânî daima onunla birlikte hareket etmiş, sefer ve savaşlara katılmıştır. Söylenenlere göre savaşların birin-

⁴ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, nşr. Ahmed Süheylî-yi Hânsârî, (Tahran: Şirket-i Nesebî-i Hâc Muhammed Hüseyin İkbâl, 1316), s.10.

⁵ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.207.

⁶ Müctebâî, "Bâbâ Figânî" s.21; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.11.

⁷ Ali Ekber Dihhodâ, *Lügatnâme-i Dihhodâ*, (Tahran:Dânişgâh-ı Tahran Müessesesi-i Lügatnâme-i Dihhodâ 1998), c.3, s.3821; Müctebâî, "Bâbâ Figânî" s.21; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.13.

de Figânî'nin divanı yağmalanmıştır. Figânî mahzun ve mustarip bir şekilde Şîrâz'daki kardeşine mektup yazmış ve divanının yağmalandığını bu yüzden çoğu şiirini hatırlayamadığını, kitap ve mecmularda var olan şiirlerini toplayıp, Tebriz'e göndermesini rica etmiştir. Günümüzde var olan divanı Figânî'den sonra toplanmıştır, ancak kendisinin derleyip topladığı divanın nerede olduğu meçhuldür.⁸

Horasan'da Hüseyin Mîrza Bâýkarâ ve Azerbaycan'da Sultan Yâkub'un yardım ve teşvikleri neticesinde her taraftan binlerce söz ustası şair, bu merkezlerde toplanmıştır. Özellikle Câmî'nin şöhreti bu padişahlar sayesinde her tarafa yayılmış ve Figânî de bu emirler sayesinde tanınan bir şair olmuştur. Figânî bütün ömrü boyunca dünyanın mal ve mülküne gönül bağlamamış, hayatının çoğunu meyhane köşelerinde veya eğlence meclislerinde geçirmiştir. Sultan Yâkub kendisinden iki hafta önce ölen kardeşi Yusuf Bey ve annesi Selcûkşâh Hâtûn için çok üzülmüş, bunu şair Figânî de şiirinde dile getirmiştir.⁹

شک نیست که در قصه پیراهن یوسف خونبارتر از دیده یعقوب نباشد¹⁰

Yusuf'un gömlek kısmının Yâkub'un gözünden daha kanlı olmamasına şüphe yoktur.

Sultan Yâkub'un ölümünden sonra, h.896'da Azerbaycan'da iç karışıklar çıkmış ve Yâkub'un sarayında toplanan sanat ve edebiyat adamları dağılmıştır.¹¹ Figânî çok sevdiği Sultan Yâkub'un ölümü üzerine hüznlenmiş ve aşağıda matla beyti verilen uzun bir terkîb-i bend yazmıştır:

چه شد یا رب که خورشید درخشان بر قیامت شد مگر آن ماه تابان بر نماید

Parlak güneş doğmuyor ne oldu ey Allah'ım? O parlak ay çıkmıyor yoksa kıyamet mi koptu?

Sultan Yâkub'un vefatından sonra oğlu Baysungur tahta oturmuş, Sultanlık liyakatine sahip olmayan Baysungur sanat, edebiyat ve ilme pek değer vermemiştir. Nitekim padişahlığı da çok uzun süreli olmamıştır. Figânî bir terkîb-i bendinde onun adını zikretmiştir:¹³

⁸ Takiyüddîn Evhâdî Dekâkî-i Belyânî, 'Arafâtü'l-Âşıkîn ve 'Arasâtü'l-Ârifîn, nşr. Muhsin Nâcî-i Nasrâbâdî, (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1388), c.5, s.2885; Müezzînî ve Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî", s.22; Müctebâî, "Bâbâ Figânî" s.22; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.14.

⁹ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.14.

¹⁰ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 217.

¹¹ Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.22

¹² Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 60.

¹³ Zehrâ Hânlerî Kiyâ, *Ferheng-i Edebiyât-i Fârsî*, (Tahran: İntişârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İrân, 1969), s.82; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.16.

بِحمدالله که باز از عدل یعقوبی جهان پر   بنای خطبه شاهی به نام یایسنغر شد¹⁴
Allah'a şükürler olsun tekrar Yâkub'un adaletiyle doldu cihan, sultanlık hutbesinin binası Baysungur adıyla mühürlendi.

Bir yıldan fazla ülkeyi yönetmeyen Baysungur'u yenen Rüstem tahta geçmiştir. Figânî, Rüstem'i bir terkîb-i bendinde şöyle methetmiştir:

ادراک محض جان خرد شاه نوجوان   رستم بمادر آن گهر تاج خسروان¹⁵
Ey saf idrak sahibi, akıllı genç padişah, ey padişahların mücevher tacı yiğit Rüstem.

Rüstem'in saltanatı da kısa sürmüştür. Uğurlu oğlu Ahmed kendisini savaşta yenip öldürmüştür. Şah İsmail, Safevî dönemine kadar Azerbaycan neredeyse her ay bir padişahın saltanatına tanıklık etmiş, her tarafta savaş hüküm sürmüştür. Sultan Yâkûb zamanında toplanan şairlerin çoğu oradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Humâyûn; Kâşân'a, Şehîdî; Hindistan'a ve Figânî de doğum yeri olan Şîrâz'a geri dönmüştür. Figânî Tebriz'den ayrılırken şu şiiri dile getirmiştir:¹⁶

از عمر بسوی نماند را   بیش از نفسی نماند ما را
 هر سود و زیان که بود دیدم   دیگهر هوسوی نماند ما را
 بمر چه درین دیار باشیم   چون ملتسمی نماند ما را
 بس آه زدم چون فغانی   فریاد رسمی نماند ما را¹⁷

Ömürden geriye çok kalmadı, bize bir nefesten başka bir şey kalmadı.

Olan her kar ve zararı gördük, artık bizde bir heves kalmadı.

İhtiyacımızı giderecek bir kimse kalmayınca, niçin bu diyarda kalalım,

Figânî gibi çok ah çektik, bizim imdadımıza yetişecek kimse kalmadı.

Bâbâ Figânî, Uzun Hasan'ın torunu Rüstem dönemine kadar Tebriz'de kalmıştır. Hatta onun h.897 yılında verdiği cülusu övmüştür, ancak muhtemelen bu dönemden sonra doğduğu yere geri dönmüştür. Eğer Sultan Yâkûb'un cülusundan sonra yani h.883'te Tebriz'e gelmişse ve Tebriz'den Rüstem'in vefatı olan h.902'de geri dönmüşse, Azerbaycan'da 17 yıldan fazla kalmıştır.¹⁸

Figânî memleketi Şîrâz'a dönünce de daima Tebriz'i yâd etmiş ve şiirlerinde bu duygusunu dile getirmiştir:

¹⁴ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 67.

¹⁵ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 53.

¹⁶ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.18.

¹⁷ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 78.

¹⁸ Müctebâi, "Bâbâ Figânî", s.22.

ولی مرغ دلش در صحبت یاران تبریزست^{۱۹}   فغانی در وطن هر دم گلی از گلشنی دارد

Figânî vatanda her dem gül bahçesinden bir gül koparır, ancak gönül kuşu Tebriz'deki dostların sohbetini özler.

Figânî, Şah İsmail Safevî dönemi başlarında Şîrâz'dan ayrılıp, Horasana gitmiş ve bir süre Ebîverd'de ikamet etmiştir.²⁰ Bu dönemde de şarap içmeye ve günlerini meyhanede geçirmeye devam etmiştir. Gönlü yanan âşık Figânî, bütün ömrü boyunca aşktan hicran ve muhabbetten aşağılanma görmüştür. Hiçbir zaman muradına ermemiş ve daima içinde aşk ateşi yanmıştır:²¹

ما بھر ساقیان دل فرزانه سوختیم   مجموعه خیال به میخانه سوختیم
آبی بر دل ما هیچکس نزد   چندانکه پیش محرم و بیگانه سوختیم
ما را کسی بانجمن خویش ره نداد   چون بیکسان بکوشه ویرانه سوختیم^{۲۲}

Biz sakiler için bilge gönlü yaktık, hayal mecmuasını için meyhane yaktık.

Mahrem ve yabancının önünde o kadar yandık, ancak bizim gönlümüze hiç kimse su serpmedi.

Bize kimse meclisinde yol vermedi, kimsesizler gibi virane bir köşede yandık.

Figânî gündüzleri güzellerin peşinden koşturmuş, gece olunca şöyle dile gelmiştir:

شب آمد هر کسی را روی در کاشانه ی بام   من دیوانه گدم تا کجا ویرانه ی بام^{۲۳}

Gece olunca herkesin evine geri döndüğünü görüyorum, ben bir virane bulana kadar deli oluyorum.

Gül yüzlü âşıkların ve güzellerin muhabbetiyle ömrünü geçiren, yardan uzak düşme sıkıntısını çeken ve bir lahza bile vuslat şarabını içmeyen Figânî, ömrünün sonlarına doğru bu gafletten uyanmıştır:

در غفاتی هنوز فغانی سری بر آر   عمری بدین شتاب و ز پی رفتنی چنین^{۲۴}

Hala gaflette olan Figânî, artık başını kaldır, bir ömür öylesine hızlıca geçip gitti.

Figânî mal ve servet biriktirmemiş, hayatını zevk sefa ve eğlence içinde geçirmiştir. Tezkire yazarlarının hemen hepsi onun içki içtiğinden bahsetmiştir.

¹⁹ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 19.

²⁰ Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyât Der İrân*, (Tahran: İntişârât-i Firdevsî, 1364), c.4, s.412; Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.22.

²¹ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.19.

²² Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.320

²³ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.314.

²⁴ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.350.

Ömrünün sonlarına doğru uzun süredir içtiği içkiyi bırakmış ve bizzat kendisi sarhoşluk ve içki içmenin vaktinin geçtiğini beyan etmiştir:²⁵

وقت نشاط و باده پرستی گذشته است	ای دل بیاکه نوبت مستی گذشته است
کار من از بلندی و پستی گذشته است	خواهی بلند ساز مرا خواه پست کن
با دل شکسته بی که زهستی گذشته است	از آب زندگی چه حکایت کند کسی
کاین یک دو لحظه تا تو نشستی گذشته است	بنشین دمی و باقی عمرم عدم شمار
کارش چو از خرابی و مستی گذشته است ^{۲۶}	هم در شرابخانه فغانی خراب به

Ey gönül gel artık sarhoşluk vakti geçti. Ayyaşlık ve eğlence vakti bitti.

İstersen beni yücelt istersen aşağıla, benim işim yüceltmek ve aşağılamakla yok.

Hayatı boş vermiş bir kimse, kırık bir gönül ile hayat suyundan ne anlatabilir?

Biraz otur, baki ömrümü yokluk say, sen oturana kadar bir iki lahza da geçti.

Hem Figânî meyhanesinin kapısının harap olması iyidir, çünkü onun harap olmak ve sarhoşlukla işi kalmadı.

Figânî ömrünün sonlarında hevesle geçen ömrün ömür olmadığını belirtmiştir:

عمری که در هوس گذرانست عمر نیست	عمر آن بود که در سر سودای او آورد ^{۲۷}
---------------------------------	---

Heves peşinde geçen bir ömür, ömür değildir. Ömür, aklına onun sevdasını getiren şeydir.

Ömrünün sonlarına kadar içki içen ve gönül eğlendiren şair hayatının sonlarında tövbe etmiştir:

عمری که چو ایام بهاران گذران بود	افسوس که از بیخردی درد بدن شد
قطع نظر از ساغر می کرد فغانی	بگذاشت در میکده و مرغ چمن شد ^{۲۸}

Bahar zamanları gibi geçici olan bir ömür, ne yazık ki akılsızlıktan bedene yük oldu.

Figânî kadeh ile irtibatını kesti, meyhaneyi bıraktı ve çimen kuşu oldu.

Figânî tövbe ettikten sonra Meşhed'e gitmiş ve yaklaşık 60 küsur yaşındayken felç geçirmiştir.²⁹ Aşağıdaki gazeli o zaman söylediği rivayet edilmektedir:

بس بینوا ز ساقی خود دور مانده ام	از سر شراب رفته و مخمور مانده ام
نخل مسیح و باغ خلیل و زلال وصل	یک یک ز دست داده و مهجور مانده ام
در هیچ خرقة نیست ز من ناسزاتری	اینم عنایتیست که مستور مانده ام

²⁵ Ali Ekber 'Atrifi, "Bâbâ Figânî-i Şîrâzî" *Dâiretü'l-Maârif-i Şîa*, (Tahran: Neşr-i Şehîd Saîd Muhibbî, 1371), c.3, s.7.

²⁶ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.139.

²⁷ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s. 22.

²⁸ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.۲۳۹

²⁹ Safâ, *Târih-i Edebiyât Der İrân*, s.412; Müctebâi, "Bâbâ Figânî", s.45.

شمرنده در میانہ جهور مانده ام
موقوف یک اشارہ منظور مانده ام
من از دعای کیست کہ رنجور مانده ام^{۳۰}

خلقی به تنگ از من و من از عذاب خویش
چشمم به روی شاهد و دل مایل فنا
صد مرده زنده کرد فغانی طیب شهر

Yeter yoksulluk! Sakimden ayrı kaldığım, başımda sarhoşluk gitmiş mahmur kalmışım.

Hız İsa'nın hurma ağacını, Hz İbrahim'in bahçesini, kavuşma ümidini, bir bir kaybedip uzak düştim.

Hiçbir hürkada benden uygunsuzu yoktur. Gizli kalmış olmam da bir lütuftur.

Halk benden rahatsız bense kendi azabımdan, halk ortasında utangaç kalmışım.

Gözüm şahidin yüzünde, gönlüm fenaya meyilli, bir amaç uğruna durdurulmuşum.

Şehir tabibi Figânî yüz ölüyü diriltti, ben kimin duasından incinmişim.

Yavaş yavaş güçsüzleşip, yatağa düşen Figânî'nin ömrünün son anlarında aşağıdaki şiiri dile getirdiği rivayet edilmektedir:

دنیا و ماتم هم با هم گذاشتیم
این منزل خراب مسلم گذاشتیم
دست از شمار این درم کم گذاشتیم
می بی تو خوش نبود هماندم گذاشتیم
موی سیاه را که بماتم گذاشتیم
عیش جهان به مردم بی غم گذاشتیم^{۳۱}

رفتیم و هر چه بود به عالم گذاشتیم
قطع نظر ز حاصل ده روزه جهان
چرخ زمانه چون نکند هفته بی وفا
گل رنگ ما نداشت گذاشتیم از سرش
در غم سفید کرده کشیدم زیر خاک
رفتیم چون فغانی ازین انجمن بیرون

Gittik ve ne varsa dünyada bıraktık, dünya ve matemini birlikte bıraktık.

Dünyanın on günlük neticesini bıraktık, bu virane menzili kesin terk ettik.

Zamanın feleği bir hafta vefa etmeyince, bu dirhemi saymaktan el çektik.

Gül rengimiz başından geçmemize izin vermedi, sensiz mey güzel olmayınca hemen bıraktık

Kederin beyazlattığını toprağa gömdük, siyah saç mateme bıraktık.

Figânî gibi bu meclisten dışarı çıktık, dünya eğlencesini kedersiz insanlara bıraktık.

Figânî h.925'te Meşhed şehrinde vefat etmiş ve bu şehir yakınlarında toprağa verilmiştir, ancak günümüzde bu mezarın nerede olduğu belli değildir.³²

³⁰ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.۳۱۶

³¹ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.329.

³² Hâdî Kezâî, *Zindegâne-i Şâ'îrân ve Nivisendegân (Ez Rûdeki Tâ Devletâbâdi)* (Tahran: İntişârât-i Behzâd, 1386), s.315; Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.22; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.25; 'Atrifî, "Bâbâ Figânî-i Şîrâzî" s.6; Dihhodâ, *Lügatnâme-i Dihhodâ*, c.3, s.3820.

Lütf Ali Beg Âzer'e göre: "Figânî güzel konuşan sağlam bir şair ve tuhaf bir âşıktır. Bir süre Irak ve Horasan'da yaşamış, sürekli içki içtiği için birçok olumsuzluğu tatmış, gül endamlı gençlere âşık olmasından dolayı kınanmıştır. Divanı olan şairin duru kasideleri bulunmaktadır, ancak gazelde daha mahirdir."³³

Bâbâ Figânî kaside, gazel, rubai, terkîb-i bend, tercî-i bend ve kıta gibi muhtelif nazım şekilleriyle şiirler yazmıştır, ancak asıl mahir olduğu nazım şekli gazeldir. Divanında 4145 beyitten oluşan 577 gazel, 846 beyitten oluşan 26 kaside, 239 beyitten oluşan 3 terkîb-i bend, 100 beyitten oluşan 1 tercî-i bend, 20 beyitten oluşan 9 kıta, 70 beyitten oluşan 37 rubai ve 48 müfred beyit yer almaktadır.³⁴

Figânî, Akkoyunlu sultanlarını öven kasideler kaleme almış, Sultan Yâkub'un ölümü üzerine 10 bölümden oluşan bir mersiye yazmış, şiirlerinde peygamber efendimiz ve Hz Ali'ye övgüde bulunmuştur.³⁵

Kasideleri sade ve akıcıdır, genellikle kaside söyleyenlerin üslubunda görülen mübalağa ve yapmacıklık onun şiirlerinde bulunmamaktadır. Aşırı methiye ve mübalağadan kaçınmış ve içtinap etmiştir. Gazelde kendisine has bir özelliği bulunmaktadır. Özellikle gazelleri sade ve çok akıcıdır. Gazellerinde tabirler, bedii mazzunlar, teşbihler, yeni istiareler göze çarpmaktadır. Ayrıca âşıkane hisler ve ruhî haller de az değildir. Figânî'nin gazel söyleme tarzı kendi döneminde revaçta olan üsluptan farklıdır. Vâlih-ı Dâğîstânî, *Riyâzü'l-şuarâ* adlı eserinde: "Figânî'den önce kimse bu üslup ile şiir söylememiş, Figânî bu yeni üslubun müçtehididir" ifadesini kullanmıştır.³⁶ Takkîyüdîn-ı Kâşî, *Hulâsat'ül-Eş'âr ve Zübdetü'l-Efkâr* adlı eserinde "Horasan ehli zatlar Figânî'nin şiirlerini beğenmedi, çünkü onun üslubuna aşına değillerdi ve şiirleri onların kullandığı üsluptan farklıydı" demiştir.³⁷ Figânî'nin bu üslubu sonraki dönemlerde revaç kazanmıştır. Vahşi, Nazîrî, Örfî, Zamîrî ve Sâib-i Tebrîzî gibi şairler bu üslubu takip etmiştir.³⁸ Sâib divanındaki dört gazelde Figânî'nin şiirlerine övgüde bulunmuş ve onun divanını araştırmak ve şiirlerinin peşinden gitmeyi zorunlu görmüştür.³⁹

هر که از روح فغانی، صایب استمداد کرد^{۴۰}

شد به اندک مدتی سرخیل ارباب سخن

³³ Lütf Ali Beg Âzer-i Bigdil, *Âteşkede-i Âzer*, nşr. Seyyid Ca'fer Şehîdî, (Tahran: İntişârât-i Müessesesi-Neşr-i Kitâb, 1337), s.168.

³⁴ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.2.

³⁵ Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.45.

³⁶ Ali Kulî Vâlih-ı Dâğîstânî, *Riyâzü'l-şu'arâ*, nşr. Seyyid Muhsin Nâci-yi Nasrâbâdî, (Tahran: İntişârât-i Esâtîr, 1384), c.3, s.486.

³⁷ Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.46.

³⁸ Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.46.

³⁹ Müezzîni ve Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî", s.34.

⁴⁰ Muhammed Ali Sâib, *Divân-i Sâib-i Tebrîzî*, nşr. Muhammed Kahramân, (Tahran: İntişârât-i 'İlmî ve Ferhengî, 1387), c.3, s.116.

Her kim Figânî'nin ruhundan Sâib'ten yardım aldıysa kısa bir sürede söz erbabının önderi oldu.

از آتشین دمان به فغانی کن اقتدا صایب اگر تتبع دیوان کس کنی⁴¹

Sâib eğer bir kimsenin divanını takip edeceksen, Figânî'nin ateşli nefesinin peşinden git.

صایب از این غزل که چراغ دل من است افروختم به خاک فغانی چراغها⁴²

Sâib! Gönlümün ışığı olan bu gazelden Figânî'nin toprağına ışıklar yaktım.

این غزل را پیش از این هر چند انشا کرده بود صایب از روح فغانی دیگر استمداد کرد⁴³

Sâib, Figânî'nin ruhundan medet umarak bu gazeli bundan önce birkaç defa yazmıştı.

Mîrzâ Muhsin Tâsîr ve Gâlib-i Dihlevî, Figânî'ye övgüde bulunmuştur.⁴⁴

بسکه موزونی به بابایی مسلم داردت از مضامین خوش بابافغانی خوشتری

پرده ای چند به آهنگ نکيسا بردا غزلی چند به هنجار فغانی بشنو⁴⁵

Bâbâ Figânî'nin güzel mazmunlarından daha güzelsin, o kadar uyumlusun ki ancak Bâbâ'ya yakışsın.(Mîrzâ Muhsin Tâsîr)

Bir süre Nekîsâ'yı dinlemeyi bırak, Figânî'nin üslubuyla bir gazel dinle.(Gâlib-i Dihlevî)

İlk önce Mekteb-ı Vukû daha sonra Sebk-i Hindî adıyla ünlünen üslubun cilveleri Figânî'nin şiirlerinde sarıh bir şekilde göze çarpmaktadır.⁴⁶ Şiirlerinde mazmun oluşturma, hayal kurma, yeni teşbih ve tabirleri meydana getirme eşit, uygun ve orantılıdır. Sebk-i Hindî şairlerinin eserlerinde görülen mübalağa ve ifrat onun şiirlerinde bulunmamaktadır.⁴⁷

Figânî'nin divanı iki defa basılmıştır. İlk önce Lâhor'da Methûr-ı Dihlevî tarafından, daha sonra Tahran'da (h.1316) Ahmed Süheylî-i Hânsârî tarafından neşredilmiştir. Hânsârî baskısı daha sonraları bazı eklemeler yapılarak, birkaç defa daha basılmıştır. Hüseyin Âzâd'ın hazırladığı Figânî'nin şiir seçkisi de Fransızcaya tercüme edilmiş ve 1903'te Paris'te yayınlanmıştır.⁴⁸

⁴¹ Sâib, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, c.6, s.3386

⁴² Sâib, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, c.1, s.388.

⁴³ Sâib, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, c.3, s.116.

⁴⁴ Menûçehr Ekberî, "İstikbâl Der Şî'r-i Fârsî ve Ehemmiyet-i Şî'r-i Bâbâ Figânî Ez Nezer-i İstikbâl", *Mecele-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî-yi Dânişgâh-i Tehrân*, (Tahran: 1379), s.134.

⁴⁵ Sâib, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, c.3, s.116.

⁴⁶ Müezzîni ve Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî", s.25.

⁴⁷ Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.46.

⁴⁸ Rıza Kurtuluş, "Bâbâ Figânî" *DİA*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), c.4, s.58; Müctebâî, "Bâbâ Figânî", s.46.

Özellikle karmaşık olan gazel Figânî ile birlikte sade bir hal almıştır. Kemâl Hocendî, Kâtibî ve Şâh Kâsım'ın şiirleri onunki kadar sade ve yalın anlamalı değildir. Figânî'nin gazellerine bakıldığında bütün manaları anlamak zor değildir. Sanki şair sizinle konuşuyormuş gibi düşüncelerini dile getirmiştir. Şiirlerindeki kinaye, istiare ve teşbihler taze ve yenidir. Figânî aşkı meslek edinen şairlerdendir. Aşktan dolayı çok kötülük, kınama ve azarlanma görmüştür. İşte bu yüzden şiirleri bütün muasırlarından daha coşkulu ve okuyucuyu etkileyen bir yapıya sahiptir. Divandaki az sayıdaki gazelde Figânî'nin dertli feryadı, can yakıcı iniltisi ve aşkının acısı yoktur. Figânî'nin gazelleri genellikle ahenkli, manalı, sade, tatlı ve tekdüzedir. Divanının tamamında neredeyse anlaşılması zor bir kelime veya kalıp bulunmamaktadır. Bu yüzden Ârif-i Şîrâzî kendisine gazel söylemede ikinci Hâfız-i Şîrâzî demiştir. *Bâharistân* yazarı Mollâ Câmî'ye Figânî'yi şöyle övmektedir: "Muasırı şairler içerisinde gazel yazma konusunda mahirdir ve akranlarının aksine şiirlerinde çok fazla coşku ve sevinç yer almaktadır." Sarhûş kendisini şiir söyleyenlerin önderi kabul edip, ondan önce bu tarz şiirleri kimsenin söylemediğini dile getirmiştir.⁴⁹

Figânî'nin güzel mazmunlardan oluşan üslubunu kendisinden sonra birçok şair taklit etmiştir. Bu üslup yavaş yavaş mekteb-i vukû' üslubuna yönelmiştir. Irak üslubundan Hint üslubuna geçiş dönemi için mekteb-i vukû' adı kullanılmıştır. Bu üslubun en meşhur şairleri Şeref Cihân-i Kazvînî, Sabirî-i Rûzbehân, Hâletî-i Türkmân, Vahşî-i Bafkî, Muhteşem-i Kâşânî ve Mîlî-i Meşhedî'dir.⁵⁰

Figânî'nin şiir üslubunu takip eden bazı şairler şunlardır: Vahşî-i Bafkî (ö.921), Nazîrî-i Nişâbûrî (ö.1021), Velî-i Deşt Beyâzî (ö.979), Zamîrî-i İsfahânî (ö.985), Mîlî (ö.984), Hekîm Şefâî (ö.1037), Örfî (ö.999), Muhteşem (ö.1000), Tâlib-i Âmulî (ö.1037), Celâl Esîr (ö.1049), Hâce Hüseyin Senâî (ö.996), Kelîm (ö.1061), Selîm (ö.1057), Zuhûrî (ö.1025), Zelâlî-i Hânsârî (ö.1031), Râkım (ö.1100), Şevket-i Buhârî (ö.1107), Sâib-i Tebrîzî (ö.1087), Şânî-i Teklû, Mesîh-i Kâşî, Lisânî-i Şîrâzî, Gazâlî-i Meşhedî, Şâpûr-i Tehrânî, Kâsım-i Erdestânî, Nesîbî-i Gilânî ve Abdalbâkî-i Nihâvendî.⁵¹

Yazdığı coşkulu gazeller sebebiyle Hâfız-i Kûçek adıyla anılan Figânî'nin bazı şiirleri Hâfız'ın bazı gazelleri gibi o dönemin siyasi durumu hakkında bilgi vermektedir. Figânî bu tür şiirlerinde ya Sultan Yâkub'un sarayındaki durumu açıklamış veya başka mevzulara değinmiştir. Eğer bu şiirler, o dönemin tarihi olaylarıyla iyice mukayese edilse, şairin yaşadığı dönem daha iyi anlaşılabilir.⁵²

دهی حیات ابد این دم از تو نیست عجب   به یک کرشمه کشتی اینهم از تو نیست عجب
ز من که سوخته ام عیش و خرمی عجیبست   تو شاد زی که دل خرم از تو نیست عجب

⁴⁹ Bâbâ Figânî-yi Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.25-28.

⁵⁰ Müezzini ve Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî", s.28; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.28.

⁵¹ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.29-32.

⁵² Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.34-35.

هزار بار نمک بر جراحتم زده بی
یکی اگر بنهی مرهم از تو نیست عجب
مدام مست شراب غروری ای خواجه
اگر ز دست دهی خاتم از تو نیست عجب
بر آر ناله فغانی و خون بیار از چشم
تو خانه سوخته بی مام از تو نیست عجب^{۵۳}

Ebedi hayat versen bu zamanda sana şaşılmaz, bir cilveye bunların hepsini öldürsen sana şaşılmaz.

Mutluluk ve eğlenceden yanmam tuhaftır. Ey mutlu gönül! Sen mutlu yaşa senden yana tuhaflık yok.

Bin defa yarama tuz bastın, eğer bir kere merhem sürsen sana hayret edilmez.

Ey Hâce sürekli gurur şarabıyla sarhoşsun, eğer yüzüğü kaybedersen senden yana tuhaflık yok.

Figânî inlemeye devam et, gözden kan damlat, sen matemin yanmış evisin, senden yana tuhaflık yok.

Figânî'nin şiirlerini taklit etmeyen ve şiirlerine cevap vermeyen çok az şair bulunmaktadır. Figânî'nin aşağıdaki matla beytine Örfî, Nazîrî, Şifâî ve Sâib gibi şairler cevap vermiştir:⁵⁴

زین بحر نیلگون دم آبی ندید کس
سرها فرود رفت و حبایی ندید کس^{۵۵}

Bu lacivert deryada kimse suda yaşayanın nefesini görmedi, başlar batıp gitti kimse bir kabarcık görmedi.

کونین مست و باده نبای ندید کس
سیراب هر دو عالم و آبی ندید کس^{۵۶}

Sarhoş iki âlemi ve saf badeyi görmedi kimse, her iki âlemde suya doyan ve suda yaşayanı görmedi kimse. (İrâkî)

فصلی چنین گذشت و شهابی ندید کس
بر گشت تشنه ای دم آبی ندید کس^{۵۷}

Bir mevsim öylece geçti ve hiç kimse bir yıldız görmedi, susuz geri döndü, kimse su iniltisini görmedi. (Nazîrî)

مستم ز عشق و بوی شرابی ندید کس
سوز درون و بوی کبابی ندید کس^{۵۸}

Aşktan mestim, kimse bir şarap kokusu görmedi, deruni yangını ve kebab kokusunu kimse görmedi. (Şifâî)

صد گل به باد رفت و گلابی ندید کس
صد تاک خشک گشت و شرابی ندید کس^{۵۹}

⁵³ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.105.

⁵⁴ Müezzîni ve Zîgmî, "Tâsîr-i Bâbâ Figânî", s.34-35.

⁵⁵ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.280.

⁵⁶ Cemâleddîn Muhammed Örfî-i Şîrâzî, *Külliyât-i Örfî-i Şîrâzî*, nşr. Muhammed Veliyülhak Ensârî, (Tahrân: İntişârât-i Dânişgâh-i Tehrân, 1378), c.2, s.639.

⁵⁷ Muhammed Hüseyin Nazîrî-i Nişâbüri, *Dîvân-i Nazîrî-i Nişâbüri*, nşr. Mezâhir Musaffâ, (Tahrân: Kitâbhânehâ-i Emîr Kebîr ve Zevvâr, 1340), s.219.

⁵⁸ Şerâfuddîn Hasan Şifâî-i İsfahânî, *Dîvân-i Şifâî-i İsfahânî*, nşr. Lûtf Alî Benân, (Tebriç, 1362), s.558.

⁵⁹ Sâib, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, c.5, 2343.

Yüz gül havaya uçtu kimse gülsuyunu görmedi. Yüz asma üzüm kurudu, kimse bir şarap görmedi. (Sâib)

Hânsârî'nin neşrettiği Figânî'nin divanı aşağıda matla beyti verilen kaside ile başlamaktadır:

باز از سمن و گل چمن آراست جهان را   جان تازه شد از لطف هوا پیر و جوان را⁶⁰

Dünyayı tekrar yasemin ve çimen güllü süsledi. Hava nimetinden genç ve yaşlıya taze can geldi.

Figânî, Şah İsmâîl'i üç kasidesinde methetmiştir:

حافظ مرکز نه دایره شاه اسمعیل   ایکه ظل علمت بر دو جهان پرده تنست⁶¹

Hâfız merkeze koy Şah İsmâîl'in dairesini, çünkü ilminin gölgesi iki dünyada vücut perdesidir.

امین خاتم اقبال شاه اسماعیل   که فرق تا قدمش لطف و سیرت حسنست⁶²

Şah İsmâîl'in ikbal yüzüğünün emniyeti baştan sona kadar lütuf ve güzel suretle doludur.

امیر صف شکن شیر گیر اسماعیل   که روز معركة دندان کن هزار تنست⁶³

Safları delen, aslan yakalayan Şah İsmâîl, savaş zamanı bin kişiyi yere serendir.

Figânî, Uğurlu oğlu Ahmed döneminde Kirmân hâkimi olan Ebîh Sultan ile Fars hâkimi olan Kâsım Bîg Pernâk'ı adil emirler olarak yâd etmiştir:

فلک پیوسته می گوید که نقد انجم افلاک   نثار میر عادل قاسم پرناک خواهم کرد⁶⁴

Felek daima gök yıldızlarının farkını söyler, beni adil emir Kâsım Pernâk'a kurban edecek.

Figânî, Gazneli Mahmud'a bir gazel ile bir tercî-i bendinde övgüde bulunmuştur:

چشم یعقوب و جلوه یوسف   دل محمود و عقده زلف ایاز⁶⁵

Hız. Yâkub'un gözü ve Hız. Yusuf'un cilvesi, Sultan Mahmud'un gönlü ve İyâz'ın zülfünün düğümü.

جمال دولت محمود زینت آندم یافت   که بار سلسله طره ایاز کشید⁶⁶

⁶⁰ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.2.

⁶¹ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.17.

⁶² Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.19.

⁶³ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.24.

⁶⁴ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.181.

⁶⁵ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.71.

⁶⁶ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.236.

İyâz'ın kâkülünün bağının yükünü çektiği vakit Sultan Mahmud'un devletinin cemali süslendi.

Figânî, Sultan Yâkub'un adını bir kaside ile bir terkîb-i bendinde anarak öv-güde bulunmuştur:

گلبن گلزار دین یعقوب سلطان کز شرف   خاک پای اوست در چشم اولوالابصار

Şerefte din bahçesinin güllüdür Sultan Yâkub, onun ayağının tozu ileri görüşlülerin gözünde misktir.

جهان تاریک شد چشم و چراغ اهل عالم   خداوندا جهان یقوب ختم نسل آدم کو⁶⁸

Dünya karanlığa büründü, âlim ehlinin göz ve ışığı nerede, Allah'ım insanoğlunun son nesli Yâkub'un dünyası nerede?

Figânî'nin iki kasidesinde tasavvuf şeyhi ve tekke sahibi Tâceddîn Hasan'ın ismi zikredilmektedir. Figânî, Tâceddîn Hasan'ı bilgin ve takva sahibi biri olarak övmüştür. Figânî'nin ömrünün sonlarında ona mürit olduğu rivayet edilmektedir.⁶⁹

کاشف سرّ حقیقت وارث علم نبی   افتخار آل یس شاه السین حسن⁷⁰

Hakikat sırrının kâşifi, peygamber ilminin varisi, Yas ailesinin iftiharî Şâh Tâceddîn Hasan.

قطب نه دایره تاج الفقرا شاه حسن   آنکه یک نکته ز کلکش دو جهان را

Dokuz ülkenin önderi, fukaraların tacı Şâh Hasan, kalemindeki bir nüktenden iki dünya söze gelir.

Figânî, Sa'dî'nin on beş, Emîr Hüsrev'in otuz altı, Kemâl-i Hocendî'nin on yedi, Hâfız'ın on iki, Câmî'nin elli iki, Ehlî'nin otuz altı gazeline nazire yazmıştır. Örfi elli yedi, Nazîrî altmış beş, Şânî-i Teklû iki yüz altmış bir, Şâpûr yüz yirmi dokuz, Şifâî iki yüz otuz yedi, Tâlib-i Âmulî otuz altı ve Sâib iki yüz otuz altı gazeline Figânî'yi taklit etmiştir.⁷² Fars edebiyatında gazel nazım şekli alanında en çok taklit edilen şairler Hâfız, Sa'dî, Emîr Hüsrev ve Figânî'dir.⁷³

3.Sonuç

Hicri dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında gelişme gösteremeyen Fars edebiyatı, bu yüzyılın ikinci yarısında Sultân Hüseyin Mîrzâ Baykara ve veziri Alî Şîr Nevâî'nin teşvik ve desteğiyle revaç kazanmıştır. Bu dönemde Bâbâ Figânî, Ehlî-i Şîrâzî, Emîr Şâhî, Hilâlî Çâğatâyî ve Şehîd-i Kumî gibi şairler ortaya

⁶⁷ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.36.

⁶⁸ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.62.

⁶⁹ 'Atrifî, "Bâbâ Figânî-i Şîrâzî", s.7; Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.25.

⁷⁰ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.51.

⁷¹ Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Dîvân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, s.26.

⁷² Müezzîni ve Zîgmî, "Bâbâ Figânî-i Şîrâzî", s.32.

⁷³ Ekberî, "İstikbâl Der Şi'r-i Fârsî", s.132.

çıkmiştir. Küçük Hâfız lakabıyla anılan Figânî bu asrın en ünlü şairlerindedir. İsmi Fars edebiyatının oluşum dönemi şairleri arasında yâd edilmektedir. Onun yeni üslubu iki yüzyıl Fars şiirini çeşitli şekillerde etkilemiştir. Safevî dönemi şairlerinden birçoğu ondan etkilenmiş ve gazellerini taklit etmiştir. Örfî, Nazîrî, Şânî-i Teklû, Şifâî, Tâlib-i Âmulî ve Sâib ondan etkilenen şairlerden birkaçıdır. Figânî de Sa'dî, Câmî, Emîr Hüsrev, Kemâl-i Hocendî, Hâfız ve Ehlî gibi şairlerin tesirinde kalmıştır. Figânî hem Mekteb-i vukû' hem de sebk-i Hindî üslubuyla şiir söylemiştir. Aşkî meslek edinen Figânî'nin latif, fasih ve akıcı şiirleri bulunmaktadır. Gazel söylemede kendi asrının önderi sayılan Figânî, âşıkane gazeller yazmıştır. Divanında Akkoyunlu şahlarına, Şâh İsmail Safevî'ye ve imamlara övgüde bulunmuştur. Figânî'den geriye sadece divanı kalmıştır, divanı baştanbaşa telmih ve mazmunlarla doludur. Divanı hem İran hem de Pakistan'da basılmıştır.

Kaynakça

- Atrifi, Ali Ekber, "Bâbâ Figânî-i Şîrâzî" *Dâiretü'l-Maârif-i Şîa*, Tahran: Neşr-i Şehîd Saîd Muhibbî, C.3, 1371.
- Âzer-i Bîgdil, Lütf Ali Beg, *Âteşkede-i Âzer*, Nşr. Seyyid Ca'fer Şehîdî, Tahran: İntişârât-i Müessesesi-i Neşr-i Kitâb, 1337.
- Bâbâ Figânî-i Şîrâzî, *Divân-i Eş'âr-i Bâbâ Figânî-i Şîrâzî*, Nşr. Ahmed Süheylî-yi Hânsârî, Tahran: Şirket-i Nesebî-i Hâc Muhammed Hüseyin İkbâl, 1316.
- Dekâkî-i Belyânî, Takiyyüddîn Evhâdî, '*Arafâtü'l-Âşıkîn ve 'Arasâtü'l-Ârifîn*, Nşr. Muhsin Nâcî-i Nasrâbâdî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr, C.5, 1388.
- Dihhodâ, Ali Ekber, *Lügatnâme-i Dihhodâ*, Tahran: Dânişgâh-ı Tahran Müessesesi-i Lügatnâme-i Dihhodâ C.3, 1998.
- Ekberî, Menûçehr, "İstikbâl Der Şi'r-i Fârsî ve Ehemmiyet-i Şi'r-i Bâbâ Figânî Ez Nezer-i İstikbâl", *Mecele-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî-yi Dânişgâh-i Tehrân*, Tahran: 1379.
- Hânlerî Kiyâ, Zehrâ, *Ferheng-i Edebiyyât-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-i Bunyâd-i Ferheng-i İrân, 1969.
- Kezâî, Hâdî, *Zindeginâme-i Şâ'irân ve Nivîsendegân (Ez Rûdekî Tâ Devletâbâdî)* Tahran: İntişârât-i Behzâd, 1386.
- Kurtuluş, Rıza "Bâbâ Figânî" *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.4, 1996.
- Mihrebî, Zehra, *Mukâyese-i Sebkî-i Çendîn Gazel-i Bâbâ Figânî ve Hâfız, Dânişgâh-i Terbiyet-i Muallim, Yüksek Lisans Tezi: 1391.*
- Müctebâî, Fethullâh, "Bâbâ Figânî" *Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, Tahran: Bünyâd-ı Dairetü'l-Maarif-i İslâmî, C.1, 1375.

- Müezzînî - Zîgmî, Ali Muhammed ve Emîr, “Tâsîr-i Bâbâ Figânî Ber Ceryânihâ-yi Şî‘r-i ‘Asr-i Safevî”, *Neşriye-i ‘İlmî Pejûheşî*, Tahran: 1390.
- Nazîrî-i Nişâbûrî, Muhammed Hüseyin, *Dîvân-i Nazîrî-i Nişâbûrî*, Nşr. Mezâhir Musaffâ, Tahran: Kitâbhânehâ-i Emîr Kebîr ve Zevvâr, 1340.
- Örfî-i Şîrâzî, Cemâleddîn Muhammed, *Külliyât-i Örfî-i Şîrâzî*, Nşr. Muhammed Veliyülhak Ensârî, Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tehrân, C.2, 1378.
- Safâ, Zebihullâh *Târih-i Edebiyât Der Îrân*, Tahran: İntişârât-i Firdevsî, C.4, 1364.
- Sâib, Muhammed Alî, *Dîvân-i Sâib-i Tebrîzî*, Nşr. Muhammed Kahramân, Tahran: İntişârât-i ‘İlmî ve Ferhengî, C.3, 1387.
- Şifâî-i İsfahânî, Şerafüddîn Hasan, *Dîvân-i Şifâî-i İsfahânî*, Nşr. Lütf Alî Benân, Tebriz: 1362.
- Vâlîh-i Dâgîstânî, Alî Kulî, *Riyâzü’l-şuarâ*, Nşr. Seyyid Muhsin Nâcî-yi Nasrâbâdî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr, C.3, 1384.